

Qaçqınların Şəxsi Portretləri Təhlil - Betti Bleyer

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 2.1 (Qış 1994)
© Azerbaijan International

Redaksiya heyətimiz “Qaçqınlar” haqqında olan bu nömrəni hazırlamağa başlayaraq oktyabr ayında Azərbaycana getməyi planlaşdıran zaman özümüzə, ətrafımıza yığılan və gözlərini geniş açaraq kameralarımıza dikən dərdən üzülmüş qaçqınlara stereotip şəkillərini geri qaytaracağımızdan narahat idik. Bütün bu evsizlik problemi insanlar tərəfindən, xüsusilə də Amerika Birləşmiş Ştatlarında bir neşə dəfə mövzuya çevrilmiş və nəhayət artıq unudulub yaddan çıxmışdır və heç bir qəzetdə, jurnalda və televiziya da bu barədə məlumat getmir. Biz çadırlarda uzun müddətə qala bilməyəcəyimizi bilib-bilə belə uzun sürən bu qaçqın həyatını necə işıqlandıra bilərdik?

Və əgər biz yaxşı şəkillər çəkə bilməsək, onda onları kim çəkə bilərdi? Qaçqınların özləri bunu edə bilərdilərmi? Bəlkə bir yol tapıb onların dünya ictimaiyyətinə nə göstərmək istədiklərini öz öhdələrinə buraxardıq? Onların şəkillərini inandıqları və onlarla birlikdə bir çox çətin günlərini bölüşən şəxslər çəksəydi bir fərq olardı mı?

Biz bunu etməyə cəhd etdik. 35mm, 27 kadrli “birdəfəlik” “birdəfəlik” (birdəfəlik fotoaparətlər təxminən normal fotoaparat ölçüsündə olan karton içərisindədir və yalnız bir dəfə işlədilər) Fuji “Outdoor QuickSnap” markalı aparatları götürərək Bakıya yollandıq (Fujinin Bakıda yalnız bir rəngli şəkil laboratoriyası var).

Ora çatanda bəzi azərbaycanlılar işimizin baş tutacağına şübhə ilə yanaşdı. “Qaçqınlar aparatları satacaq. Onlar yoxa çıxacaq”, deyə bizi xəbərdarlıq edirdilər. Biz risk etməyi qərara aldığımız. Əslində hər şey deyilənlərin əksi kimi baş verdi. Fotoaparatları payladıqdan üç gün sonra, onları geri götürmək üçün söz verdiyimiz vaxtdan bir saat gecikdiyimizi görüb qaçqınlar bizim onları unuduğumuzu zənn edərək təşvişə düşmüşdülər. Deməyə ehtiyac yoxdur ki, bütün fotoaparatlar geri qaytarıldı. Görünür, heç vaxt unudulmayacaq qarşılıqlı anlaşma yarada bilmişdik.

Əslində heç bilmirdik ki, Azərbaycanda çox az adamın fotoaparatu var. Fotoşəkillər burada çox nadir şey sayılır və buna görə də yüksək qiymətləndirilir. Elə layihəmizi etibar etdiyimiz adamlar ola bilsin ki, əllərinə heç vaxt fotoaparat almayan şəxslər idilər.

“Şəxsi portretlərimiz” başlıqlı növbəti səhifələr 5 qaçqın “fotoqrafın”, iki kişi, Fərhad və Bəxşeyiş və 3 qadının, Rahilə, Fəridə və Yeganənin əməyidir. Onlar Bərdə yaxınlığında 3 müxtəlif ərazidə - meşə, magistral yolun kənarındakı açıq sahədə və vaqonlarda yaşayırdılar.

Bu mərkəzi rayonda yerləşmiş qaçqınların əksəriyyəti 3 ay əvvəl (iyul ayı) Ağdam şəhərindən qaçıb canlarını qurtarmış əhali idi. Onların bir çoxu üçün Bərdə, evlərinin tərk etdikdən bəri məskunlaşdıqları birinci yer deyildi. Bəzisi iki il ərzində demək olar ki, rayonun hər yeini gəzmişlər.

Bərdənin öz yerli əhalisinin sayı 125000 nəfərdir, indi isə 90000 əlavə əhali rayona axışmışdır. Ehtiyatlar və xidmətlər hədsiz dərəcədə məhdudlaşmışdır. Yeni gələnlər yaşamaq mümkün olan hər bir yerdə - xəstəxana, məktəb, uşaq evləri kimi tikililərdə və indi isə açıq sahələrdə, meşələrdə və vaqonlarda məskunlaşmışlar. Faciəvi orasıdır ki, ola bilər ki, bu onların sonuncu yerdəyişməsi olmasın.

Hətta indi, dekabrın son günlərində mən bu məqaləni yazarkən ermənilər Bərdə üzərinə hücumla başlamışlar. Əgər onlar digər alınmış rayonlarda olduğu kimi müvəffəqiyyət qazansalar, onda 200000 əhalinin yerlərini tərk etməsi çox dəhşətli olacaq.

Nəticələr

Bütün kameralar yığıldıqdan, şəkillər çıxarıldıqdan və nəzərdən keçirildikdən sonra bunun qaçqınların belə ağır şəraitdə necə yaşadıklarını başa düşmək üçün çox yaxşı bir üsul olduğunu gördük. Onların həyat tərzlərindən göstərdikləri asan anlaşılacaq cəhətlərlə yanaşı, bizim də müəyyən etdiyimiz bəzi cəhətlər vardır.

1. Qohumluğun Və Dostluğun Əhəmiyyəti

Bu fotoşəkillərin ən xarakterik cəhəti onların nümayiş etdirdikləri güclü qohumluq və dostluq əlaqələridir. Şəkillərdə böyük bağlılıq - insanların bir-birinə yaxınlığı çox aydın şəkildə görünür. Qaçqınların şəkillərində başqaları çərkən orada görünən qorxu, qeyri-müəyyənlik və kütlük

məhəbbət və inam ab-havası ilə əvəz olunmuşdur. Qohumluq və dostluq yalnız gündəlik ehtiyaclardan deyil, gündəlik qəbul edilməli qərarların qarşılıqlı olduğu mükəmməl əsasıdır.

2. Qadınların Və Uşaqların Kişilərə Nisbətə Proporsiyası

Fotoaparatlara kişilər və qadınlar arasında bərabər paylamağımıza baxmayaraq, şəkillərin çox hissəsi qadın və uşaq şəkillərindən ibarətdir. Müqayisəli şəkildə desək, çadırlarda yaşayan qadınların sayı kişilərinkindən çoxdur. Kişilərin çox hissəsi müharibədə vuruşur və əsirlikdədir, bir hissəsi isə ya öldürülmüş, ya da ki, ürək infarktından vəfat etmişdir. Onlardan bir qismi isə iş axtarmaq üçün başqa yerlərə getmişlər.

Bakıda ailədə uşaqların sayı 1-2 olmasına baxmayaraq, ümumiyyətlə Azərbaycanda orta hesabla hər bir ailəyə 4 uşaq düşür. Kəndlərdə 7, 8, 9 uşaqly ailələr də çoxdur. Statistika göstərir ki, 10 qaçqından biri 5 yaşdan aşağı uşaqdır. Uşaq şəkillərinə daha çox rast gəlinməsi bu ailələrdə uşaqların onların həyatlarında mühüm yer tutduqlarına dəlalət edir.

3. Əməyin Cinsə Görə Bölünməsi

Hətta belə çətin şəraitə baxmayaraq, yenə də gündəlik həyatın mühüm işlərini görmək - yemək bişirmək, su daşımaq, uşaqlara baxmaq, təmizlik işləri hamısı qadınların üzərinə düşür. Qadınlar çox məşğul olduqları halda, kişilər tez-tez onların "heç bir işlə məşğul olmadıqlarını" söyləyirdilər (Əlbəttə bu "heç bir iş" pul ödənilməyən işin mənasını verir").

4. Bayırdakı Həyat

Bu şəkillər 1993-cü il oktyabr ayında, havanın çox da soyuq olmadığı vaxt çəkilmişdir. Ancaq çadırlarda yatmaqdan başqa yer olmadığına görə yeməyi bayırda hazırlayırdılar. Qış özü ilə bütün bu işləri içəri, həmin darısqal yerlərə daşımaq və yerləşdirmək kimi çətinliklər də gətirəcəkdir.

5. Mövzuların Təkrarlanması

Şəkillərdə ideyaların təkrarlanması həmin mövzunun vacibliyini göstərir. Vaqonlarda çəkilən şəkillərin 20%-i vaqonların altında əyilərək keçən insanların şəkillərindən ibarət idi. Yeganə su mənbələrinə gedib su gətirmək üçün qaçqınlar yan-yana düzölmüş 5 vaqonun altından keçməli olurdular. Aydınır ki, ağır su vedrələrini daşımaq asan iş deyil. Qısa olaraq deyək ki, bu şəxsi portretlər bu insanların həyat bacarığını, şəxsi vicdanlarını və səxavətliklərini göstərir. Onların bu təsvir etdikləri bizi qaçqınlar haqqında olan təsəvvürümüzü yenidən nəzərdən keçirməyə və onlar haqqında yazıq, səliqəsiz, çirkli və köməksiz məxluqlar kimi düşünməməyə vadar edir. Onlar da mənim və ya sənin kimi tezliklə bitəcəyinə ümid etdiyimiz bir sıra faciəvi şəraitə sürüklənmişlər. Ümid edirik ki, bu şərait tezliklə əvvəlki vəziyyətinə qayıdacaq.

Tərcümə: Ülviyyə Məmmədova

Yoxladı: Gulnar Aydəmirova

Redaktə etdi və veb üçün hazırladı: Aynurə Hüseynova